

Rossana Rossanda Sartre og den politiske praksis

1. Det er Sartres politiske handlen snarere end hans politiske tænkning, der er emnet for disse noter. De handler om hvordan han bedømte den historie, han oplevede, hvordan han valgte sin rolle og hvorfor, hvem han tog parti for før, og hvem han tager parti for i dag. Det er en begrænset undersøgelse, der er vilkårlig for så vidt som den politiske side er uadskillelig fra helheden i den franske filosofis teoretiske arbejde. Dette skyldes ikke, at en hvilken som helst filosofi også er ideologi, bevidsthed eller falsk bevidsthed om samfundet, men at Sartres teoretiske arbejde netop er en refleksion over, hvordan mennesket indfører sig og handler i historien. Situation, projekt, frihed, fremmedgørelse, vold - de sartre'ske temaer - er det begrebsmæssige materiale, der ligger bag hans valg, som til stadighed peger tilbage til disse begreber.

Og dog viser også dette materiale sig snarere at være et resultat af behovet for politisk handlingsorientering i bred forstand, end en ren teoretisk konstruktion, hvorpå man i anden omgang kan bygge en praksis. Sartres tænkning er både en reaktion mod ignoreringen i det franske kulturelle miljø af det hegelske venstre og en reaktion mod arbejderbevægelsens positivistiske tilbøjeligheder - begge dele mener han er afvæbnende. Sartre er fuldstændig klar over dette, når han siger, at han har villet give marxismen en afgørende kursændring i 'antideterministisk' retning. Når han siger 'marxisme', er det denne kultur han tænker på, altså det som Marx er blevet til i det kommunistiske og ikke-kommunistiske venstres praksis, også i deres teoretiske praksis, snarere end der er tale om en rekonstruktion af og en fornyet overvejelse over Marx' udvikling i sin tid, som Sartre kun har haft forholdsvis lidt interesse for - måske mindre interesse end det havde været nødvendigt. Det er jo ikke vanskeligt i teksterne at efterprøve graden af Sartres 'marxisme', eller rettere hvor meget han har forstået, hvor meget han har taget til sig eller afvist af Marx,¹ men man bliver alligevel nødt til - og det

gælder også dem, der er overbevist om, at man ikke kan genfinde tråden i den vestlige revolution uden at vende tilbage til Marx - at konstatere, at en sådan tilgang til Sartres tekster grundlæggende er steril. En del af de teoretiske kampe, Sartre fører mod den 'marxistiske' determinisme hidrører givetvis fra en diskutabel læsning af Marx - men hvad gør det? De fører til konklusioner, der ikke kan kaldes 'marx'ske' - men hvad gør det? Det er den *politiske* orientering, der er styrende for disse kampe, behovet for at genfinde friheden og engagementet som teoretisk perspektiv. Dette perspektiv har Sartre følt var forkrøblet eller fornægtet - med rette når det gælder 'marxismen', med urette, når det gælder Marx. Selv når man gennem en nødvendig politisk-filologisk restaurering giver Marx hvad der tilkommer Marx, står der stadig et opgør tilbage med den II. og den III. Internationale, med mindre man helt enkelt vil slette dem af historien som en hændelig fejltagelse; og det er i forholdet til disse bevægelser Sartre arbejder på at definere sit begrebsunivers og føler behov for at 'komplettere' eller 'integrere' marxismen, eller forandre den.

Det er altså det politiske mål og den historiske karakter af hans tænkning, der i sidste ende er den mest seriøse nøgle til forståelse af dens betydning. Og i dette lys er en udskillelse af den Sartre, der handler politisk, tager parti og indtager en holdning, fra resten af hans arbejde mindre vilkårlig end det kunne se ud ved første øjekast. Ikke alene fordi den politiske handling har sin særlige dimension og sit selvstændige område, hvor den teoretiske opfattelse udkrystalliseres og gennem indgriben i det faktiske sætter sin teoretiske gyldighed på prøve. Men også fordi spørgsmålet om politisk aktivitet, om at tage parti, fremtvinges af de sociale konflikters dynamik her og nu. Dette spørgsmål afgøres ikke blot og bart i filosofiens bevidsthed, men i forhold til konflikten, inde i denne. Der er tale om et projekt, der konfronterer os med andre projekter, og som uundvigeligt stilles på prøve hvad enten det aktivt støder mod underordningens inertie, eller det er henvist til at genspejle den og indgå i den. 'Problemet - siger Sartre til Camus i 1952 - er ikke at vide om historien har en mening eller ej, og om vi kan nedværdige os til at tage del i den eller ej; vi står alligevel i den til halsen. Problemet er at forsøge at give den den retning, der forekommer os rigtigst, og ikke afvise at give vores bidrag, hvor beskedent det end måtte være, til nogen af de aktioner, der har brug for det. Ikke nok med det, men det er unyttigt at diskutere, hvorvidt der er værdier, der står over historien - hvis der er det, så viser de sig

gennem menneskenes handlen, gennem de menneskelige handlinger.²

Dette er iøvrigt det dominerende tema hos Sartre: det er i praksis, at væren og tanke gives. Det gælder i så høj grad, at han ville være den sidste til at benægte, at det eneste kriterium for en vurdering af hans værk kunne være - for nu at vende den metode om, som Raymond Aron valgte til at rekonstruere hans løbebane, der med største omhu sættes i forhold til hans filosofiske systems sammenhæng eller aporier³ - at knytte det *helt og holdent* til den politiske handlen, det har givet anledning til. Det er et reduktivt, men acceptabelt kriterium - altså en undersøgelse af, hvorvidt hans værk har kunnet virke for en ophævelse af den inerti, som mennesket Sartre har stået overfor; som han ville sige i dag: om det har kunnet virke for revolutionen eller ej.

Vi skal senere se, om denne reduktion virkelig af Sartre selv ville blive akcepteret uden forbehold - det er ikke tilfældet, og faktisk finder der i de senere år en tvedeling sted af hans liv i en sfære med umiddelbart engagement - hans forbindelse med 'les maos', kammeraterne fra 'La cause du peuple' og nu fra 'Libération' - og en sfære med hans egen Flaubert-forskning, der udføres alene, ikke som forskning *ved siden af politikken*, men som *politik ved siden af*, på et niveau, som i dag ikke kan underkastes en efterprøvning hverken i de sociale kendsgerninger eller i massernes bevidsthed. Det er en politik uden for politikken, et projekt rettet mod en morgendag, hvor det imidlertid ikke er givet, at den længere vil have den betydning, som Sartre i dag tillægger den.⁴

Men det er en modsigelse, der ikke så meget ligger hos Sartre selv, som den ligger i de historiske betingelser for en intellektuel af hans type, især i Frankrig. Vi skal komme tilbage til dette. Her skal det blot understreges, at denne efterprøvning af historien i praksis - og ikke praksis generelt, men netop hans egen specifikke daglige og kompromitterende praksis - ville Sartre være den sidste til at afvise. Det er tværtimod dette, der karakteriserer ham umiskendeligt over for de andre venstre-intellektuelle, der enten har sat sig til hvile i en støtterolle - som har fritaget dem for direkte valg og væltet ansvaret over på andre - eller har reduceret deres egen politiske aktion til rent og skært vidnesbyrd, hvis ikke ligefrem til en konstatering af, at det er umuligt for en 'sand' intellektuel at tage parti, fordi historien er mere uægte og desillusionerende end hans tanker. Det er her, de store brud finder sted mellem Sartre og Camus, mellem Sartre og Merleau-Ponty - hvor det sidstnævnte var det mest smertefulde.

Men også mellem Sartre og mange kommunister, der mente, at blot dette at de var medlem af partiet pr. definition gav dem så vel engagement som syndsforladelse.

I disse måneder er der i Frankrig udkommet en lille bog af den kommunistiske filosof, Louis Althusser, *Réponse à John Lewis*,⁵ som har vakt stor opsigt. Her aftegnes den stik modsatte holdning. Den intellektuelles politiske handlen opløses til blot at skulle være et forsvar for eller en restaurering af principperne. Althusser stiller sig ikke tilfreds med den alliance, som PCF er parat til at etablere med de intellektuelle, når blot disse ikke beskæftiger sig med politisk tænkning, men han lægger grunden til et forhold, der ikke er mindre præget af fortielser og grundlæggende opportunistisk, netop fordi hans måde at tænke politisk på fritager ham for den direkte indgriben, hvor han kunne komme til at støde sammen med partiets ledergruppe. Bogen er en teoretisk retfærdiggørelse af denne holdning. Polemikken mod Lewis, som på de første sider er så tørt skolastisk og nøjeregnende med hensyn til hvem der skaber historien, mennesket eller masserne, og med hensyn til hvad det betyder at 'skabe historien', afslører sit praktiske formål, hvis man forstår, at Althusser 'restaurerer' marxismen via en reduktion af historien til klassekampsmekanismen som sådan og ser bort fra indgriben fra et handlende subjekt. Det er denne 'objektivitet', der betragtes som det fundamentale kriterium for den 'sande' marxisme, eller rettere 'marxisme-leninisme', og som dermed fritager ham for pligten til at gribe ind; idet klassekampen, om man vil det eller ej, er i fuld gang, og valgmulighederne er mindre end marginale. Den intellektuelle kan indskrænke sig til at beskæftige sig med den i tanken, d.v.s. 'læse' den og hjælpe den til en korrekt læsning, og derudover måske for det øvriges vedkommende med partiet som stedfortræder holde sig inden for den store strøm, der afspejler sammenstødets objektive mekanismer. Partiet frigøres også for ansvar i en vis forstand, da det under alle omstændigheder via klassen indtager en 'objektiv' antagonistisk placering. Derfor kan Althusser, som givetvis umuligt kan indplacere 'fællesprogrammet' i 'marxismen-leninismen', alligevel sætte en parentes om det og betragte det som en hændelig fejltagelse i klassekampens strøm, som dog ikke kan undgå at træde frem i sin sandhed. Hermed bliver den daglige og umiddelbare kompromittering ikke alene unødvendig og i hvert fald sekundær i forhold til den første pligt, som er at forstå samfundets objektive dialektik; men den kan risikere at blive noget negativt, da den indfører en afvigelse, der er

subjektivistisk, følgelig idealistisk og dermed fejlagtig.

Althusser vælger altså i dikotomien mellem væren og handlen til fordel for det førstnævnte, lige så meget som Sartre lægger vægten på det andet, og det er ikke den for Frankrig og, tror vi, også for England harmløse John Lewis, men den irriterende og plagsomme Sartre, der er den virkelige skydeskive for hans kritik. Den Sartre, der er lige det modsatte af en *mâitre à penser*, der er parat til at dele ud af sin visdom og påpasselig med ikke at lade sig indfange i det levende livs fejltagelser. Ingen står som han - for at bruge hans egne ord - til halsen i livet og påtager sig alle risici, lige til de for en intellektuel mest grusomme - negation af hans rolle, deling med den simpleste aktivist af gestus, som dels aldrig kan resultere i en uforbeholden identifikation med de besiddelsesløse og dels måske koster ham en endnu højere pris.

For Sartre har ikke alene i de senere år fortsat med at afvise smiger fra institutionerne, fra universiteterne til akademierne og Nobelprisen. Han har ikke alene udsendt appeller, men også uddelt flyveblade på gaderne, som han ikke selv var ophavsmand til, og som han måske ville have udformet anderledes. Han måtte regne med at blive genkendt og dermed give det papir han uddelte en anderledes og skandaløs slagkraft. Han har talt opstillet på en tønde foran en af indgangsportene til Renault Billancourt, mens arbejderne, der var afrettet af CGT, smuttede ud ad en anden udgang, og sværme af journalister, fotografer og TV-reportere optog hans isolation. Han har ladet sig indsmugle på Renault-fabrikkerne skjult under presenningen på en varevogn med det formål at blive smidt ud igen og dermed illustrere hvordan folket er langt fra at være herre over den 'nationaliserede' industri, hvis porte er låst for det. Han har deltaget i besættelsen af en virksomheds kontorer, selv om han vidste, at aktionen var dårligt forberedt og lidet produktiv. Han gjorde det fordi han ved at trække sig tilbage ville svigte de aktivister, der havde udtænkt aktionen, og de arbejdere, der måske af hans deltagelse kunne drage en eller anden fordel. Han har flere gange, og næsten altid uden held, forsøgt at blive sigtet for lovovertrædelser.

Det er svære handlinger at udføre, især når bevægelsen er på tilbageslag, og det ikke er svært at se, at aktionerne indeholdt en betydelig mulighed for nederlag, fordi de masser, som aktionerne skulle være udtryk for, ikke vil forstå dem, fordi avantgarderne er ganske små og fordi de af deres svaghed uundgåeligt føres til at begå fejl. Man må altså ikke alene indrømme Sartre det, som Marx også

medgav Rousseau, og som også modstanderen Althusser selv når han angriber ham, anerkender, nemlig at han aldrig har bøjet sig for magthaverne. Man må også hos Sartre anerkende, at han ved sin politiske handlen ikke alene har sat magthavernes gunst på spil, men også sit eget publikum, sin sikre rolle som intellektuel. Han har vraget den letteste løsning - en rent idemæssig konsekvent holdning, hvor efterprøvnningen altid er vag og nederlagene altid kan diskuteres.

2. At Sartre vælger hver gang at gå til den yderste konsekvens og betale prisen for det, skyldes hans overbevisning om, at den intellektuelles gæld til de besiddelsesløse er uindløselig. Det er en overbevisning, han senere kommer til at uddybe - ikke før 1969 (altså ikke under, men efter 'majdagene',⁶ står det ham klart, hvor kompromitteret en intellektuel er, hvor meget han må fornægte sig selv, og hvorfor det ikke lykkes for ham at fornægte sig fuldstændigt. For Sartre er jo stadig Sartre, med en fortid, med en vægt og en objektiv integrering på kulturmarkedet, tingsliggjort af et samfund, der gør selv hadet mod det til vare. Men i sin kerne er der tale om en gammel overbevisning, en gammel fornemmelse af synd, og før majdagene er det definitive herom sagt i *Les mots*. Også i hans enorme arbejde med Flaubert er dette den røde tråd. Den intellektuelles bevidsthed udspringer ikke alene af hans privilegerede status og af det, at kulturen gøres til en vare; men i endnu højere grad af den stadig tilbagevendende fristelse til at isolere sig, til selvtilstrækkelighed, til at sønderbryde og reducere virkeligheden til en reproduktion af sig selv og sin gode samvittighed. En intellektuel - siger han i en samtale med sine maoistiske venner - er en person, der så snart han har lært noget af en eller anden, skriver en bog om det. Han omformer altså verden, eller det han skimter i den, til et produkt, som han mere eller mindre parasitært lever af.

Denne uro kommer til Sartre langvejs fra. Sandsynligvis fra den dårlige samvittighed i trediverne, hvor han sammen med Simone de Beauvoir - som længere end han bevarede lykkefølelsen - oplevede sin status som intellektuel som en stærk og glædesfyldt bekræftelse af frihed, der er tilstrækkelig i sig selv. Ganske vist: *l'enfer c'est les autres*, ganske vist er træghedens vægt forfærdelig. Men ved at forstå det ubevægelige, mekanismen i trægheden, og ved at skrive om den frigør individet Sartre sig, bekræfter sin ekseptionalitet, skitserer sit projekt. Og det i så meget højere grad, som han bliver akcepteret, om end på tvetydig måde: 'Min berømmelse er bygget

på had' siger han på et tidspunkt. Ja, men anerkendelse er det dog. Bortset fra denne smiger, består den intellektuelles illusion om frihed i at han sætter sig i en kritisk udenforstående position i forhold til verden; han er placeret i verden, men dømmende, han er bevidst om den mudrede strøm, der fører verden med sig, men han har selv hovedet oven vande. Denne hemmelige jubel, som tillader den intellektuelle at overkomme alle indskrænkninger, enhver nød og alle vanskeligheder i arbejdet, træthed, fremstår slående i Simone de Beauvoir's *La force de l'âge* (der dækker perioden fra 1929 til krigens slutning, og som er den rigeste del af hendes memoirer). Hos hende, som kvinde, er der givetvis også en tilfredsstillelse ved den endelig opnåede ligestilling på trods af udgangspunktet som *jeune fille rangée*. Men også Sartre deltager i den ikke tilståede vished om, at den intellektuelle når alt kommer til alt kan undslippe og være i sikkerhed for de totalt fremmedgørende mekanismer, som de andre bukker under for.

Når han taler om det i dag, bekræfter Sartre denne 'individualisme'. Ikke engang fascismen og folkefronten befriede ham virkelig fra den, fordi hans deltagelse forblev helt udvendig. Simone de Beauvoir skriver: 'Da de undertegnede Matignon-aftalerne var vi lykkelige på arbejdernes vegne', og Sartre siger i 1972 til Pierre og Philippe Gavi: 'Jeg gik helt og holdent ind for folkefronten, men det ville aldrig være faldet mig ind at stemme for at give min mening karakter af beslutning ... jeg forblev individualist, tiltrukket af de masser, der *udgjorde* folkefronten, men uden at forstå, at jeg var en af dem, og at jeg måtte være hos dem. Måske - tilføjer han nu - kan denne holdning retfærdiggøres nu med en dunkel mistillid til den almindelige stemmeret (den vage forestilling, at en stemme aldrig ville kunne udtrykke et menneskes vilje; senere kom jeg til at forstå, at det, der vakte mit ubehag ved stemmeafgivningen, var, at den ikke kan tjene til andet end det delegerede demokrati, som er et bedrag)'. Men det er en forklaring a posteriori. Sandheden er, at indtil 1939 'forblev jeg inaktiv og begrænsede mig til at skrive, med fuld sympati for venstrekræfterne. Jeg oplevede hele perioden fra 1918 til 1939 som den varige freds morgenrøde. Det var krigen, der skulle til for at åbne mine øjne. Jeg troede jeg var et lillebitte smukt og rent atom, og så kom magtfulde kræfter og tog mig og sendte mig til fronten uden at spørge om min mening.'

Simone de Beauvoir udtrykker endnu tydeligere denne pludselige opvågnen, som afslørede den bedrageriske natur af den frihed, hun

troede hun havde tilkæmpet sit. Hun oplever krigen som en frygtelig tvang, Sartre bliver krigsfange. Men det er ikke det samme for ham, fordi kontakten med kammeraterne først i skyttegravene og senere i koncentrationslejren bliver til en helt anderledes opdagelse af menneskene end den kulturelt formidlede, han hidtil have foretaget. I den fælles skæbne opfatter han noget, som generaliseringen af den individuelle skæbne ikke havde givet ham; og han opfatter det via et *praktisk* moment, nødvendigheden af i fælleskab at organisere et selvforsvar. *Les autres* blive til materialet for en fælles handles, til opdagelsen af solidariteten. Herfra er skridtet til det politiske ikke langt. Fra det øjeblik forandres hans bevidsthed som intellektuel; stoltheden forbliver, men den tvetydige lykkefølelse, som den 'uskyldige' tilegnelse af kulturen havde skabt, er tabt for altid.

Ikke alene kan mennesket ikke være frit alene, men fordi han blot har troet dette muligt, og fordi han hovmodigt har indrettet sit liv derefter, bliver den intellektuelle en absolut u-lige, adskilt fra de andre, en 'uretfærdig'. Dette er en tilstand, som det er umuligt at komme ud af, et uafvaskeligt privilegium - med mindre man foretager et totalt valg, som Che Guevara, Bethune og andre - men det må i det mindste kræves, at man er sig det bevidst. Der er en oplysende replik i polemikken med Camus i 1952. Camus havde truende skrevet 'I har trættet mig', og Sartre svarer skarpt: 'Hvis folk som dig og mig bliver trætte, kan de gå hen og hvile sig, da vi jo ikke mangler penge. Antallet af dem, der har mere grund til at være trætte end vi, er uendeligt stort og det er grotesk at vifte dem om næsen med vores træthed'.⁷

Men hvordan kan man etablere et forhold til denne masse af besiddelsesløse, forfulgte og udmattede af arbejde og udbytning? Da det lykkes Sartre forklædt som civil at flygte fra fangelejren og vende tilbage til Paris, føler han sig fuldstændig helbredt for den liberale individualistiske illusion - han er en 'antihierarkisk socialist'. Definitionen stammer fra i dag, men man kan udmærket forestille sig, at den også passede dengang. Socialismen var det naturlige referencepunkt, når vendingen en gang var foretaget; det antihierarkiske afspejlede ikke så meget en egentlig lighedstanke som hans egen akcentuering af subjektets autonomi. Lighedstanken, som siden 1968 har ledsaget det antiautoritære tema er faktisk et indhold, der er nyt (eller genopdaget via den kinesiske kulturrevolution og den ideologiske krise inden for studenterbevægelsen og visse arbejdskampe, især i Italien) men det bliver ikke

afgørende, heller ikke hos den senere tids Sartre. Det er sandsynligvis en mistillid til det autoritære, repressive element, der ligger i en strengt gennemført lighedsideologi, som i sig selv hverken er lineær eller harmonisk, men indebærer en lang række negationer, der frastøder ham.

Det er en kendsgerning, at en 'antihierarkisk socialist' allerede midt under krigen stod over for problemet med at vælge lejr. Sartre forsøger først med nogle venner at skabe en lille uafhængig gruppe, 'Socialisme et liberté', men han opdager snart, at for at blive inddraget i modstandsbevægelsen må man gå til dem, der opretholder dens strukturer, først og fremmest det kommunistiske parti. Han forsøger altså at skabe en kontakt. I begyndelsen lykkes det ikke, fordi kommunistene var blevet mistænksomme over for dem, det var lykkedes at flygte fra fangelejrene (meget vand skulle endnu løbe under broerne, før PCF, 'de henrettede frihedskæmperes parti', kunne lancere en generalsekretær, Marchais, der som ung uerfaren arbejder i stedet for at gøre modstand frivilligt var taget til Tyskland for at arbejde - og det vides ikke engang om han forsøgte at flygte). Under alle omstændigheder svinder mistanken mod Sartre, og da PCF i 1943 stabler modstandsbevægelsens 'masse'-strukturer på benene, bliver han accepteret og naturligvis placeret i *Comité des Ecrivains*. Her er han en flittig forfatter af flyveblade og han arbejder med på *Lettres Françaises*. I de dage, Paris bliver befriet udkommanderes han endda til det væbnede forsvar af Comédie Française, som ingen tysker iøvrigt drømmer om at erobre. Et autentisk forhold til le maquis og modstandsnettet lykkes det ikke Sartre at etablere. Denne forbindelse, der var spinkel og kun funderet på et rent antifascistisk og antitysk grundlag, er forudbestemt til at gå i stykker så snart krigen er slut. Sartre er forfatter til *L'Être et le Néant*; kommunisterne, *Lettres Françaises* og *Action* har ikke længere brug for ham, de øjner en 'ideologisk fjende' i ham og angriber ham. Fra det tidspunkt og indtil tredserne er man vidne til regelmæssigt tilbagevendende faser med tilnærmelse til PCF, opbremsning, voldsom polemik, forbigående alliancer, det samme skema i tyve år, med de varianter, der skyldes den enkelte situation. Vi vil ikke detaljeret gøre rede for denne historie; det er vigtigere at forstå dens årsager og resultater.

Forholdet til kommunisterne er først og fremmest noget, der fremstår som uomgængeligt. En 'antihierarkisk socialist' kan ikke seriøst regne med den franske socialisme, som havde sin store tid i folkefrontens dage, men som siden er mærket af alvorlige synder.

Med sin fattige og stærkt højredrejede teoretiske tradition, sin klient-struktur og arbejdsvedhængen, splittelses-organisationen *Force Ouvrière*, har SFIO intet, der kan tiltrække en radikal intellektuel. Der danner sig i Frankrig, som i Italien i årene frem til centrum-venstre-regeringerne, et område med *socialistiske ideer*, men det er snarere i udkanten af partiet end inden for det. For de intellektuelle, der er gået ud af modstandskampen og søger et nyt samfund er der intet valg - det er kommunisterne, man må etablere et forhold til.

Det er et kompliceret forhold, med åbne sammenstød og forsigtige våbenhviler. På den ene side står PCF med en grundlæggende uforandret metode, en mere tilsyneladende end reel bane, hvad angår forholdet til ikke-kommunister. På den anden side står grupper af intellektuelle, der hverken kan identificere sig med PCF eller undvære det, og de kæmper for at etablere en dialog.⁸ Mænd som Sartre, som dog blandt de franske intellektuelle var den, der gik mest i dybden og gik nærmest på forholdet til PCF, stødte uvægerligt mod en mur, nemlig det at et kommunistisk parti ikke kan dele udarbejdelsen af en politik med en intellektuel, der ikke er underkastet partiets disciplin. Det kan give ham store eller små indrømmelser, så længe der ikke sættes spørgsmålstegn ved dets strategi. Indrømmelserne var små i Zdanov-perioden, da centralkomiteen sågar ville bestemme, hvordan man skulle male eller drive biologisk forskning, og store efter den XX. kongres, da den eneste rest fra fortiden der helt blev kastet over bord, var 'socialrealismen' og det endelig blev tilladt kunstneren at dyrke sin egen have som han ville.

Forudsat at der i denne have ikke spirede politisk refleksion og strategisk diskussion. Her bliver partiet igen intolerant, og så meget mere, når der er tale om 'venstre'-græs eller -blomster. Altså tendenser der på en gang er radikale og libertære, og udsender dufte man længe har besværet, trotskisme, luxemburgisme, anarkisme, anarko-syndikalisme. Disse ting, og endog tilbagevenden til Marx og Lenin uden for de tilladte formler, er en gift, som de kommunistiske partier ikke kan betragte på samme måde som andre 'kulturer' eller 'ideer', fordi der er tale om blod fra deres egen historie, en infektion, der hvert øjeblik kan blive endemisk igen og resultere i spændinger eller brud i den interne enhed. Vi skal ikke her opholde os ved det drama, som den ideologiske monolitisme er for de kommunistiske partier - ingen ledergruppe er så afstumpet, at den ikke kender de begrænsninger, der kommer heraf. Sagen er, at

uden monolitismen er farerne endnu større; det er ikke tilfældigt, at netop de, som har sagt sig løs fra det kommunistiske parti ofte griber til cementering af enheden uden nogen dialektik - fremfor alt uden organisatorisk dialektik, hvoraf jo - Gud fri os - de afskyede fraktionsdannelser påny kunne vokse. Der ligger faktisk en teoretisk årsag og ikke blot en teoretisk retfærdiggørelse bag: visheden om, at marxismen, hvis den skal være revolutionær, ikke kan reduceres til en ren relativistisk metodologi. Der er kun én lov, der ligger bag den samfundsmæssige udvikling, klassekampen; der er altså kun én teori om samfundet, og kun en praksis, der konsekvent afledes heraf - 'linien' - og altså kun et instrument, der er bestemt til at realisere den, 'partiet'. Denne tilsyneladende jernhårde sammenkædning hjælpes også på vej ved kommunisternes praksis - de føler sig i krig, antagonistiske til resten af verden, også når de ikke kæmper, og under krigsforhold er enheden den første betingelse for forsvar og for angreb.

Det er ikke argumenter, der er lette at feje af bordet. Hvis de var det, ville man ikke kunne forstå de kommunistiske partiers udholdenhed og sammenhængskraft. Selv de steder, hvor de er blevet svækket eller næsten ødelagt af deres fejltagelser, som det er sket i en stor del af verden, er der ikke opstået nogen anderledes og mere tilfredsstillende organisationsform, parti eller væremåde for klassen, og heller ikke nogen instans, der er lige så effektiv. Det er her, det uoverstigelige skær findes, som kritikken af det leninistiske parti ender med at lide skibbrud på og den rene spontaneisme, 'den spontant opståede gruppe', der pr. definition er ude af stand til at være ved og til at almengøre erfaringerne, knuses mod endnu tættere og hurtigere opdukkende klipper.⁹

Over for denne struktur står den venstreorienterede intellektuelle i Italien og i Frankrig. For at de intellektuelle kan nå frem til et reelt forhold uden at fornægte hverken sig selv eller partiet, skulle dette være i stand til at opfatte sin egen linie som en fremvækst af klassekampen, som handler ud fra en teoretisk baggrund og til stadighed forholder sig dialektisk til den. Og de nye behov, ideer, grupper og individer, der kommer til udtryk i den samfundsmæssige kamp i alle deres spændinger, skulle indgå i denne dialektik. Kort sagt skulle partiet være i stand til at føre erfaringen tilbage til en enhed, fastholde den provisoriske karakter af denne enhed, holde fast ved nødvendigheden af at efterprøve den i praksis. Man skulle være i stand til at huske på den objektive tendens, en erfaring har til at krystallisere sig som en fremmed over den bevægelse, der har

fremkaldt den, lige så snart den ikke længere er afhængig af den. Men når den venstreorienterede - om det er en intellektuel, en gruppe, eller er klasse-avantgarde - stiller det kommunistiske parti over for *dette* problem kommer der en modsætning frem, der går lige til et brud; der er tale om institutionens beslutningsmekanisme, som ikke diskuteres. I denne henseende finder vi den alvorligste lære hos det kinesiske kommunistparti under og efter kulturrevolutionen.

3. Således gik det for Jean-Paul Sartre. I lang tid formidledes hans forhold til PCF, der dog var så vanskeligt, via en oprigtig accept af partiet *som det det er*. Hvilket ikke indebærer en tilslutning. Det tætteste forhold, Sartre havde haft til kommunisterne før krigen, var venskabet med Paul Nizan, som han ikke alene betragtede som en typisk aktivist, men som 'talsmand for politbureauet' - men så trådte Nizan pludselig ud af partiet, da den russisk-tyske pagt blev indgået. Sartre og hans venner fik bekræftet, hvad de allerede vidste, nemlig at USSR gav realpolitikken større prioritet end de store principer, og at det franske parti umuligt kunne gøre andet. Helt anderledes blev den opdagelse af USSR og kommunismen, man gjorde i Italien under modstandskampen. Her havde fascismen fra 1926 til 1943 lukket for enhver politisk udtryksmulighed for klassen; det kommunistiske parti var tvunget i illegalitet, dets ledere var i fængsel eller i eksil. Det var kun de emigrerede ledere, der oplevede dramaet i den sovjetiske ledergruppe og inden for Internationalen efter Lenins død - hos Gramsci finder vi et godt eksempel på afsondrethed fra det der skete udenlands, selv inden for den Internationale, som han havde kendt på nært hold. Da han løslades fra fængslet er der ikke nogen mulighed for at han kan være med igen. Denne stilhed sønderflænges af krigen, af modstandskampen, hvor der foregår en voldsom vækst i de kommunistiske og socialistiske rækker, som intet kender til fortiden eller henviser dens begivenheder til historiens mødding - kommunisterne er de store modstandsfolk, USSR er Stalingrad, og Italiens fornyelse går over den vej.

Den franske venstrefløj kunne ikke tillade sig så megen uskyld. I Frankrig var der løbende information om alt dette - bruddet inden for den sovjetiske ledergruppe den trotskistiske polemik, partiets stivnen og på det nærmeste annullering mod slutningen af tyverne, isolationen i 'klasse-mod-klasse'-fasen og derefter folkefrontens genopstandelse (hvor kommunisterne tidbledes på et år), og

samtidig dermed Moskva-processerne og Internationalens VII. kongres - og disse begivenheder genspejledes i brud og forskellige grupperinger inden for venstrefløjen. At sætte sig et forhold til PCF, og dermed til USSR, som mål efter krigen, betyder at acceptere en politisk kraft, der allerede har fjernet sig meget fra den revolutionære linearitet, som den 'røde modstandskamp' havde drømt om i Italien, og det betød at forholde sig til en Sovjetunion, der ikke kunne reduceres til de heroiske billeder fra Stalingrad. Det betød kort sagt at anerkende PCFs og USSR's antagonistiske stilling ud fra en meget mere kompleks synsvinkel, hvor de store illusioner var borte.

Det forekommer os, at denne klarhed, selv under de forskellige svingninger, karakteriserer Sartres holdning lige fra de første efterkrigsår, og i endnu højere grad efterhånden som den kolde krig udvikler sig.¹⁰ Også inden for gruppen omkring *Les temps modernes*, som han begyndte at publicere i foråret 1945 sammen med Merleau-Ponty, Aron, Pouillon, Leiris, Paulhan, Ollivier og Simone de Beauvoir, var det denne holdning, han fremførte, og det kom til at afstedkomme bruddet med Merleau-Ponty [se herom Sartres artikel om M.-P. i *Situationer*]. I *Les Temps modernes* gjorde der sig nemlig straks to tendenser gældende, der begge førte bort fra kommunisterne; på den ene side venstre polemikken mod den 'förrådte modstandskamp', PCFs parlamentarisme og dets legalisme; på den anden side en antidogmatisk polemik, som også fandtes i den første tendens, men som snart udskilte sig for at dreje til højre. De to poler symboliseredes af hhv. Merleau-Ponty og Aron. Sartre følger dem ikke. Ikke blot følger han indlysende nok ikke Aron, hvis vej er tydeligt 'socialdemokratisk', men han følger heller ikke Merleau-Ponty, som han står meget nærmere, og grunden hertil er, at når man ikke kan se nogen identitet mellem kendsgerningernes urene konkretthed og princippernes rene abstraktion, så vælger Sartre de førstnævnte. I et ganske kort tidsrum forfølger han faktisk illusionen om en tredje holdning, der kan indeholde både kendsgerningerne og abstraktionen. I foråret 1948 grundlægger David Rousset, Georges Altman, Gérard Rosenthal og Jean Rous en gruppe, der vil udskille sig fra PCF ud fra en trotskistisk inspireret kritisk holdning. Samtidig vil gruppen finde frem til en forbindelse med andre kræfter. Først tilslutter Sartre sig - på trods af Simone de Beauvoirs negative forudsigelser - men senere må han trække sig tilbage, da han i 1949 ser, at gruppen allerede har placeret sig på USA's side. Herfra udleder han den

overbevisning, at når en konfrontation som den kolde krig er i gang, er det en ren illusion at udtænke en tredje skyttegrav; man er altid enten på den ene eller på den anden side, og man må vælge.

Derfor må han stadig fastere vælge USSR's og PCF's side, på trods af disses rasende polemik mod ham. Denne polemik preller af mod ham, han opfatter den som en ubehagelig, men ikke eliminerbar del af de kommunistiske partiers praksis. Vulgariteten i polemikkerne er så åbenlys - man kan tænke på angreb fra folk som Kanapa, der er et ekko af periodens zdjanovisme, eller på betegnelsen 'maskinskrivende hyæne', som Fadejev hæfter på ham, eller lignende smukke ting - at de ikke kan anvendes som målestok til bedømmelsen af partierne. Så meget mindre som højrefløjen kan finde holdepunkter her: der kan I se, hvad kommunisterne er for nogle. Sartre har en meget fin fornemmelse for denne 'politiske anvendelse', og han bliver hurtigt træt af subtile distinktioner mellem højreorienteret antikommunisme og venstreorienteret antikommunisme. Da Kravcenko's bog [*Jeg valgte friheden*] udkom, og Claude Lefort anerkendte den fra venstre i *Socialisme ou Barbarie*, samtidig med at *Le Figaro* og *L'Aurore* hyldede den fra højre, var Sartre ikke i tvivl om operationens politiske betydning, og han går imod Kravcenko og enhver der benytter sig af ham.

Således aftegner der sig det som Merleau-Ponty kaldte Sartres 'ultrabolsjevisme' [i *les aventures de la dialectique*], og som afspejler hans behov for at skabe et teoretisk grundlag for sit politiske ståsted. Sartre opridsede sin udvikling i en samtale med sine maoistiske venner sidste år: 'Da RDR blev opløst, tænkte jeg på, hvad jeg ville gøre i tilfælde af en krig mellem USA og Sovjetunionen. Det kommunistiske parti forekom mig at repræsentere proletariatet, og jeg kunne under alle omstændigheder kun stå på proletariatets side. Iøvrigt var jeg blevet belært af RDR's historie - en hvilken som helst mikroorganisme, der nærer illusioner om at være en formidlende faktor, ender med at blive spaltet op. Over for truslen om en krig, der omkring 1950-52 så ud til at være overhængende, fandtes der kun et valg: enten med USA eller med USSR. Jeg valgte USSR. Afgørende for mig var den internationale situation, men også eksistensen af et kommunistisk parti, som forekom mig at udtrykke proletariatets behov. Det var på den tid, Ridgway besøgte Paris, og det kom til voldsomme demonstrationer og Duclos blev arresteret. Regeringens antikommunisme var tydelig. Jeg var så indigneret, at jeg skrev tre artikler til *Les Temps Modernes* med titlen *Kommunisterne og freden*, hvor jeg erklærede,

at jeg ville følge PCF. Når jeg tænker på det nu, tror jeg, at det snarere var mit had mod den borgerlige optræden end PCFs tiltrækningskraft, der fik mig til at skrive dem. Under alle omstændigheder foretog jeg springet.'

I samtalen med 'les maos' opholder Sartre sig ikke ved det teoretiske arbejde, som dette valg gjorde nødvendigt, og heller ikke ved den langvarige diskussion med Merleau-Ponty og Claude Lefort, som fulgte deraf. Alligevel er dette arbejde en fundamental etape for Sartre - fra *Kommunisterne og freden* til *Stalins genførd* får hans politiske tænkning den størst mulige kompakthed. Der er tale om grundlaget for hans forhold til kommunistene, som ikke er tilfældigt udarbejdet, og heller ikke, sådan som han selv erklærer, 'begrænset til enkelte præcise punkter'. Paradoksalt nok kaster denne fase også lys over fornægtelsen af forholdet til kommunisterne fra de følgende år.

De tre artiklers struktur er ikke mindre vigtig end deres indhold; den er nøglen til dem. De tager nemlig deres udgangspunkt i en præcis historisk begivenhed; Ridgways ankomst, demonstrationerne i gaderne, det franske kommunistparti over for borgerskabet, som da det parisiske proletariat tøvede med at følge partiets ordre, straks heri ville se en frigørende afstandtagen til USSR's politik, en generobret 'autonomi'. De hykleriske lykønskninger, der fra højre og venstre strømmer ind til de forstummede franske arbejdere, oprører Sartre. Den første artikel er en anklagetale mod 'les rats visqueux', kloakrotterne, der efter efterkrigstidens angst nu var dukket op igen for at savle på det parisiske proletariats krop. De nyder det - skriver han - fordi de tror det endegyldigt slået. For hvordan skulle man nemlig kunne skelne et nederlag for PCF fra et nederlag for proletariatet, og fare for USSR fra arbejderens sag? Om man kan lide det eller ej, er det på denne konkrete modsigelse, at klassefronten går.

Sartre er altså tvunget til en første generalisering: demonstrationen af sovjetunionens fredelige natur, og dermed nødvendigheden for arbejderne af at forsvare den, for ikke af imperialismen at blive narret ud i en destruktiv krig, der ville udelukke ethvert perspektiv med en fremtidig social frigørelse. Senere tvinges han, angrebet af Claude Lefort, til næste, mere omfattende generalisering, når han afviser at drømme om et proletariat som sådan, der kan reduceres til det rene produktionsforhold, som er frit for historisk-politiske karakteristika, og ikke 'placeret' (prolétariat-gélatine); et proletariat så abstrakt, at enhver politisk aktion ville blive sekundær, da den

ikke ville kunne adskilles fra det subjektive moment eller fra den konkrete historiske situation. Herfra går han til en tredje generalisering, den mest kategoriske, den, hvor han mest nærmer sig leninismen: klassen eksisterer ikke som sådan, men kun som politisk bevidsthed og aktion. Og bevidsthed og praksis er kendetegn for klassen når den er kommet ud af sin passive ubestemthed, når den er blevet til 'parti'. Når først der er etableret en identitet mellem organiseret tænkning, praksis og 'parti', har man konstateret, at dette er den eneste form igennem hvilken klassen udtrykker sig, altså eksisterer. I forhold hertil er det sekundært om partiet i større eller mindre grad svarer til principperne, om det har rene eller snavsede hænder. Den der vender partiet ryggen, vender ryggen til proletariatet, også selv om han hævder, at han forsvarer dets integritet. Han forfølger et spøgelse, eller værre: han forsvarer den gode samvittighed, der tillader ham at blive siddende i hyggevarmen sammen med sine pricipper, i den behagelige universitets-niche. Denne identitet mellem klasse og parti er så objektiv, at også det modsatte gælder: heller ikke partiet kan opløse den. Det kan udslynge lige så mange bandlysninger det vil mod folk, der stiller sig på dets side - det vil dog ikke kunne gøre dem til forrædere.

Sartres tre artikler er en argumentation i udvikling, i polemikkens ild; men Merleau-Ponty har ret - de har kun en ideologisk cement, nemlig faktualiteten, styrken af det der er, over for det der 'burde være'.¹¹ Det, der er, er ikke-identiteten mellem USSR og PCF og henholdsvis imperialismen og borgerskabet. Merleau-Ponty kan protestere så meget han vil, og sige, at dette betyder, at USSR og PCF kun defineres negativt, i stedet for at blive stillet op som en positiv modstilling, der indeholder en ny historie og et nyt samfund. Sartre kan svare, at hvor illegitime USSR og PCF end kan være i forhold til Marx' ideer og forudsigelser, forbliver de dog antagonistiske i forhold til det borgerlige system. Mens USA og den franske regering repræsenterer den herskende klasse i al dens gru, repræsenterer PCF og USSR ikke socialismen i al dens herlighed - og hvad så? De er borgerskabets eneste aktuelle fjender, de eneste, det frygter, den eneste skillelinie, der går ned gennem det franske samfund. Det er på *denne* front, og ikke på andre fronter, der er mere i ovenstemmelse med principperne, men helt illusoriske, at det gælder om at tage parti, for vi står til halsen i *denne* historie, og ikke i en anden.

Sartre præciserer, at når man har valgt denne side, indebærer det

ikke ubetinget tilslutning. Og han sætter sig for i alle tre artikler at opfange utilstrækkeligheden *også* inden for den kommunistiske front. Alligevel når han aldrig frem til dette; først er han nødt til at forsøge en teoretisk fundering af den faktuelle antagonisme, han forsvarer - til forskel fra kommunisterne, der ikke føler sig forpligtet hertil. Hvad USSR angår ser tingene temmelig enkle ud: teorien og dens historiske situation synes at falde sammen i den objektive frontale placering over for USA, der er blevet opridset i den kolde krig. Det samme gælder Sovjetunionens objektive fredelige natur i de år, for den havde behov for fred. Og Sartre behøver ikke gå meget videre, for ingen kan benægte dette uden at snuble og blive indviklet i det amerikanske net. Ingen, heller ikke trotskisterne hævder den eneste ting, der kunne gøre USSR's rolle på den internationale scene tilfældig og dermed skrøbelig - at den er en stormagt, der ikke adskiller sig fra de andre. Merleau-Ponty indrømmer ham det grundlæggende: 'På et punkt er det let at enes, og det er, at i USSR tilhører magten ikke borgerskabet, at Stalins fundamentale valg ikke står for en tilbagevenden til kapitalismen'. Det er uden betydning, at han så protesterer, når Sartre ikke tager den *specifikke* natur af dette samfund, der er *anderledes*, men måske *ikke revolutionært*, i betragtning, når han ikke beskæftiger sig med konsekvenserne af 'tilbagegangen' efter oktoberrevolutionen, og ikke spørger sig selv, om Stalins valg var nødvendige eller ej, om de skader, de kom til at forvolde, kan udbedres eller ej. For når han først har indrømmet den objektive konfliktualitet mellem USA og USSR, mellem den franske kapitalisme og PCF, har Sartre ikke brug for andet: han har ikke brug for at sværge på deres renhed for at kunne stille sig på deres side. Og så længe USSR er imod det amerikanske imperium, er der for ham som for størstedelen af de venstreintellektuelle, ingen tvivl om valget.¹² Og det i så høj grad, at da han nogle år senere i *Stalins genfærd* tog de emner op, som Merleau-Ponty i 1952 havde bebrejdet ham, at han overså, altså en definition af det sovjetiske samfunds natur, sker det, at han følger en vej, der er parallel med den i 1952, bare mere paradoksal. I 1952 fremlægger Sartre grundene bag partiet ud fra et lidenskabeligt forsvar for det; i 1956-57 fremlægger han grundene bag Sovjetunionen med udgangspunkt i en lidenskabelig kritik. Det er endnu en gang den historisk-faktuelle synsmåde, fascinationen af den reelle historie, der fører ham til opbygningen af det, der endnu i dag, ved siden af Deutschers værk, som det på mange måder ligner, er den mest overbevisende forklaring på den stalinistiske epoke.

Men i 1952 er det ikke dette punkt debatten drejer sig om. Sartre er meget mindre interesseret i det europæiske venstres forhåbninger og skuffelser i forholdet til det sovjetiske samfund, end i den betydning, som polemikken mod USSR har for klassekampen i Frankrig. Han tager først spørgsmålet om USSR's natur op, da krisen i den sovjetiske lejr eksploderer i 1956, og det ikke er ideerne, men den historie, der finder sted, der er inde i billedet. I 1952 er det det franske proletariats eksistens, der fokuseres på: PCF risikerer at blive bandlyst, og masserne rejser sig ikke for at forsvare det; nogen tvivler i Marx' navn på, at man bør forsvare det. For at bevise, at de tager fejl, er det for Sartre ikke tilstrækkeligt, sådan som det er hvad USSR angår, at pege på kendsgerningernes styrke; for PCF har ikke lanceret revolutionære paroler, det har begået en hel del fejl, og det kan snarere defineres ud fra den forfølgelse, det er genstand for, end ud fra de slag, det selv leverer. Alligevel nærer Sartre i 1952 ingen tvivl om - til forskel fra hvad han siger i 1972 i en samtale med sine maotistiske venner - at partiet er den eneste repræsentant for klassen, selv om det er tvunget ind i en ren forsvarstaktik. For det er faktisk en dobbelt omringning der tvinger det hertil, fra den internationale spænding, og fra et halvkvalt borgerskab, der er ude af stand til at ekspandere, og derfor ikke har en økonomisk margin, der kunne tillade det at have et forhold til de udbyttede, som ikke kun bestod af undertrykkelse og et stadigt forsøg på politisk likvidering. Dette er den baggrund, han opridses for klassekampene i Frankrig i begyndelsen af 50'erne. Det er denne historiske situation, der giver både den latente, undertrykte og tavse, men ikke integrerede franske arbejderklasse og dens parti en placering og en natur.

Hvilket andet kriterium kunne iøvrigt gælde - indvender han over for Claude Lefort - for at definere og bedømme proletariatet? Ved en principiel definition, hvorefter proletariatet eksisterer i og med kapitalen eksisterer og omvendt, bliver man på det analytiske plan hængende i en tautologi, og på det politiske plan risikerer man hele tiden at undervurdere den her-og-nu-bevidsthed, som proletariatet må have om sig selv for at være i stand til politisk kamp. Hvis man står 'længere til venstre' end PCF, falder man tilbage i den rene ahistoriske og i sidste ende apolitiske mekanicisme - så ville det være tilstrækkeligt for proletariatet for at opbygge sin antagonisme for hver dag der går og på længere sigt for at give anledning til den fatale modsigelse mellem produktionssystem og produktivkræfter, hvori systemet er bestemt til at bryde sammen, at være til og at

fortsætte med at være til. Den bedste måde at begrave kapitalen på ville altså være at pukle løs i den kapitalistiske fabrik, konkluderer Sartre ironisk. Men dette er den anden Internationales vej, der nu dukker frem i 'antistalinisternes' venstrekritik i *Socialisme ou Barbarie*. For proletariatet, der producerer og er produceret af kapitalen er det ikke nok at være genstand for udbytning for at blive politisk subjekt; det er nødvendigt at det bliver bevidst, at det organiserer sig, at det handler. Kort sagt, at klassen altså bliver parti.

Når man genlæser polemikken med Lefort tyve år efter, er det kuriøst at iagttage, hvorledes Sartre bebrejder Lefort nogenlunde de teser, der i dag hævdes af Althusser - altså at tro, at historien ikke har brug for et handlende subjekt, da klassekampsmekanismen i sig selv generer dens fundamentale forandringer. Når sandt skal siges, kan man ikke reducere Lefort til denne holdning, som også Merleau-Ponty bemærker: det er Sartres polemiske åre, der forcerer ham. For selv om Lefort slipper uden om determinationen der hvor Sartre slår ned på ham (*hvordan* klassen får bevidsthed om sig selv, altså *hvordan* man lever som antagonistisk klasse, *hvordan* den fastsætter sin handlen, gennem hvilke former, og dermed *hvilken* konkret klasse, der kommer til udtryk situation for situation, med *hvilken* organisation, program og politisk praksis), så skubber Sartre til stadighed ved at understrege det subjektive og bevidsthedsmæssige moment det objektive materielle grundlag til side, uden hvilket klassen ikke ville have nogensomhelst konsistens, udover en rent tilfældig, nemlig produktionsforholdene. Dette er, som han minder om, et 'forhold mellem mennesker', men derfor ikke mindre 'materielt' i marx'sk forstand. Af frygt for at falde i determinismens fælder læser og citerer Sartre i virkeligheden Marx, som om *Kapitalen* var en biting i hans arbejde, altså ud fra en historicisme, der er suppleret med økonomiske træk. Der er slet ikke tale om en opfattelse af økonomien og af historien som et system af indbyrdes afhængige forhold, hvor subjektiviteten til stadighed determinerer sig i forhold til noget objektivt, nemlig loven om kapitalens dannelse, akkumulation og reproduktion. Det synes at være Marx' skæbne altid at blive læst halvt, enten objektivistisk og deterministisk, hvorefter han undergår evolutionistiske og andeninternationalistiske fortolkninger (den retning, som Sartre mener stammer fra Engels) - eller også subjektivistisk og historicistisk, og dermed snarere leninistisk og tredjeinternationalistisk. Sartres 'ultrabolsjevisme' består i at han, ligesom

kommunisterne, har foretaget den sidstnævnte læsning - også de foretrækker at gemme *Kapitalen* væk på loftet. Men når man først har flyttet hovedvægten til det handlende subjekt, dvs. til den rene politiske praksis, bliver forholdet mellem klasse og parti på en gang meget nært og meget arbitrært, i og med det kun kan efterprøves på sig selv. Da klassen *kun* er sin egen organiserede bevidsthed, uddrager denne organiserede bevidsthed sin legitimitet fra sig selv; og man vil kunne bedømme den som revolutionær eller opportunistisk ud fra en målestok, der også er rent politisk, udvendig i forhold til klassens direkte og konkrete specificitet. For at undslippe sin rene objektivitet som passivt socialt faktum, løber klassen hele tiden den risiko at miste det materielle grundlag for sin handlen: enten lukker den sig inde på fabrikken, eller også glemmer den den.

Det sker således, at Sartre i begyndelsen af 50'erne kommer kommunisterne imøde, selv om de ikke kommer ham imøde, og der er slet ikke tale om 'begrænsede og præcise punkter', men om det grundlæggende punkt: førsteprioriteten af partiets politiske ledelse. Og dette fører ham til at styrke forholdet til PCF i en række fælles initiativer, fra Henri Martin-affæren til mangfoldige interne og internationale kampagner. Det fører ham også til at forblive længe på den sovjetiske side, og bruddet med Sovjetunionen bliver aldrig formelt. Ikke engang begivenhederne i 1956 bryder forholdet, selv om Sartres første reaktion er protest, og selv om det, hvis vi ikke tager fejl, var ham, der skabte betegnelsen 'fra de henrettedes parti til bødlernes parti' - som krænkede PCF så meget. Men lige så snart den mest umiddelbare polemik lægger sig og der bliver plads til en dybtgående undersøgelse, munder Sartres forsøg på at gøre, hvad kommunisterne ikke gjorde, altså rekonstruere årsagerne til Stalintidens deformationer, som vi allerede har antydnet tidligere, ud i den mest seriøse retfærdiggørelse.

Faktisk sker det for Sartre som for Deutscher, at de i fuld kritisk frihed og uden disciplinære bånd, uden nogen forudfattet mening eller apologetisk hensigt, snarere tværtimod, finder frem til stalinismens 'årsager'. Hvor? I det russiske samfunds ekstraordinære tilbagestående og fattigdom. 'Vi ved hvad den oprindelige akkumulation har kostet i vore lande, vi har ikke glemt det umådelige spild af menneskeliv, tvangsarbejdet, elendigheden, revolterne, undertrykkelsen. Industrialiseringen har kostet mindre i USSR; men hvilken frygtelig anstrengelse har den ikke krævet alligevel, hvor meget sved og hvor meget blod; et kapløb med tiden,

i et underudviklet land, der næsten udelukkende bestod af bønder, som var omringet og måtte vokse på trods af den økonomiske blokade og den konstante trussel om væbnet aggression. Ingen vil nogensinde kunne sige hvor meget dette belejrede fort uden at risikere total ødelæggelse kunne have reduceret lidelserne og slidet'.¹³ Det er dette billede, der næsten obligatorisk fremkalder modsigelserne: mellem den socialistiske opbygnings langsigtede interesser og den arbejdende klasses kortsigtede interesser, mellem 'negative spontane reaktioner fra masserne og økonomiens generelle behov' (på trods af at arbejderen 'ved, at hans anstrengelser, takket være socialiseringen af produktionsmidlerne, bliver til gavn for hele arbejderklassen og derigennem for hele folket'), mellem ledere og masser, regerende og regerede. Senere kom, i tyverne, modsætningen til bondemasserne, hvorfor 'de sovjetiske ledere fra 1930 tvinges til i proletariatets navn at udøve et jernhårdt diktatur over de fjendtlige bønder ...' Stalinismen opstår ud fra denne sekvens af *uundgåelige* kontraster og ud fra det ydre pres ('socialismen i kun et land, eller stalinismen, er ikke en afsporing af socialismen, det er en længere vej mod socialismen, der er gjort obligatorisk af omstændighederne'). Dette 'blodige uhyre, der sønderriver sig selv, skal man kalde det socialisme? Jeg svarer oprigtigt: ja. Ja, det er endda socialismen i den primitive fase, den eneste mulige uden for de platoniske ideers empyreum'.

De virkelige fejltagelser, hævder Sartre, kommer senere. Da USSR efter at begyndelsesbetingelserne er overvundet og styrkeforholdet ændret, vil påtvinge folkedemokratierne sin model, for disse kunne i modsætning til det unge sovjetsamfund efter oktoberrevolutionen, *have klaret sig uden*. Heraf den ungarske tragedie, sovjetblokkens vendte sig mod sig selv, dens pessimisme og tilbagefaldet til terrorismen - altsammen reflekser fra en situation, der nu er overvundet med afslutningen på omringningen og på den kolde krig. Det var altså fejltagelser, fordi de var unødvendige, og jo alvorligere de var, jo lettere måtte de kunne udbedres. Stalin er nu efterhånden kun et spøgelse; i modsætning til den grusomme påtvingne virkelighed i tyvene og trediverne, ville man i dag kunne mane ham i jorden. Denne besværgelse er i dag det russiske samfunds dybe sandhed.

PCF når frem til de samme konklusioner som Sartre med femten års forsinkelse, PCI tidligere. Dette forhindrer ikke, at de i 1956 bliver rasende på ham. Sagen er, at denne forsinkelse på mere end et tiår giver det historiske og samtidig kritiske resultat i *Stalins*

genfærd en helt anden betydning: den fratager skriftet hele den udfarende kraft, som Sartre dengang havde lagt i det ved at satse på en positiv frigørelse af kræfter og derfor på historiens kontinuitet, der er grobund for modsigelser. Det er ved at basere sig herpå, at Sartre kommer til at begå en dobbelt fejltagelse - fortidens uundgæelighed og det potentielle, der er akkumuleret til fremtiden. Intet andet skrift af ham afslører i så høj grad som *Stalins genfærd* begrænsningerne i hans lidenskabelige troskab over for kendsgerningen, og af hans fascination af den levende historie, for i intet andet af hans arbejder, paradoksalt nok, er de historiske data opfanget så tilnærmelsesvist til tider, medtaget snarere end overvejet. Måske var en anderledes bedømmelse af de nødvendige etaper i 'den socialistiske opbygning' i USSR hverken modnet eller mulig i 1957; givet er det, at da en anderledes bedømmelse blev mulig, efter kulturrevolutionen i Kina, talte Sartre ikke mere om det. Hans placering ved kommunisternes side fører ham lige frem til den XX. kongres, og det var - selv om han i dag ser det i et andet lys - med stor overbevisning.¹⁴

Men det kan forklares; det var en frygtelig, men storslået historie, og for ham syntes den først og fremmest at være svanger med nye muligheder, og ikke kun for USSR. Den enhed på venstrefløjen, som han aldrig var ophørt med at arbejde for, forekom nu mulig på grundlag af en kritisk og frugtbar nygrundlæggelse, der ikke længere kunne udsættes; og det er ikke noget tilfælde, at skriftet om den ungarske tragedie slutter med en overbevist appel for en folkefront i Frankrig.¹¹ 'Kun folkefronten kan redde vores land, kun den kan helbrede os for kolonialisme, vriste vores økonomi ud af malthusianismens hænder og give den en ny impuls, organisere en masseproduktion under arbejderkontrol for at højne levestandarden, lægge grunden til et socialt demokrati, generobre den nationale suverænitét, knuse den atlantiske alliance, sætte Frankrigs styrke i fredens tjeneste ...' Kritikken har kort sagt til formål at frigøre og optø PCF: det gælder om at bruge sprængkraften i den XX. kongres og den ungarske revolution, så historien kan sættes tilbage på de skinner, som halvtreds års kommunistisk bevægelse, med fejltagelser, synder og blod, har forberedt til den, og som bevægelsen endnu ikke har fået øje på. Aldrig har Sartres kritik af kommunisterne og af USSR været så skarp, og aldrig i lige så høj grad baseret på anerkendelsen af en objektiv storhed hos dem, som er meget solidere end de i deres hovmodige indskrænkethed er i stand til at erkende.

4. Hvor længe varer Sartres tid som rejsелеdsager for PCF? Et årti måske. Men det er ikke let for andre, måske heller ikke for ham selv, gennem hans skrifter at fastsætte faserne i hans fjernen sig fra det kommunistiske parti og fra USSR, sådan som det var at følge etaperne i hans tilnærmelse. Der er givet en række faktorer der spiller ind. Internt var der den holdning, de franske kommunister indtog til krigen i Algier, hvor Sartre - med de 121's manifest - med stor polemisk kraft forfægtede en holdning, der endnu en gang adskilte sig fra PCF's. Internationalt var der de negative resultater af den XX. kongres: det gradvise bortfald af de forhåbninger om et genopsving, som Sartre, ligesom Deutscher, havde ment at kunne skimte i de 'objektive' betingelser, der var blevet skabt ved Stalins død og ved de udviklingsproblemer for det sovjetiske samfund, han havde efterladt sig. Når Sartre i dag taler om sig selv, erklærer han, at adskillelsen skete, efterhånden som han lidt efter lidt blev klar over, at PCF havde givet afkald på antagonismen og på volden, og at USSR gennem den fredelige sameksistens havde givet afkald på oppositionen mod det amerikanske imperium. Alligevel er der her tale om dårligt funderede argumentationer, som mere ligner en rekonstruktion a posteriori end de virkelige faser i det, der skulle blive hans nye bevidstgørelse. For 50'ernes Sartre var helt på det rene med PCF's virkelige revolutionære sindelag, og han havde reflekteret og skrevet ikke så lidt herom; ligeledes er det ikke den 'fredelige sameksistens' i sig selv, der ryster ham. Selv i uenigheden mellem Kina og USSR engagerer Sartre sig ikke tilbunds.

Når man læser hans skrifter eller indsamler direkte vidnesbyrd om ham, er det alligevel krisen i forholdet til kommunisterne, der aftegner sig som nøglen til tresserne. Men det er en latent og ikke indrømmet nøgle. Ikke tilfældigt falder det sammen med et vendepunkt i hans arbejde - han lagde videreførelsen af den *critique* til side, som var hans mest ambitiøse teoretisk-politiske syntese, og gav sig i kast med det vældige analytiske arbejde omkring Flaubert, som på mange måder er mere adskilt fra den politiske handlen. Det er, ligesom *Les mots*, også en refleksion over ham selv. Sikkert er det, at selv om han viderefører en aktiv praksis med indlæg og vidnesbyrd - Algier, Cuba, Vietnam og Russell-tribunalet, senere Melleløsten - er hans forhold til politikken mindre direkte, mindre aggressivt og især mindre ambitiøst. Er det med baggrund i skuffelsen af de forhåbninger, der fulgte i kølvandet på den XX. kongres, som ikke gik på en fredeligere verden, men på et genopsving i arbejderbevægelsen - på baggrund af at han tabte det

store væddemål, der var indeholdt i *Stalins genfærd* - at der hos Sartre viser sig en relativ afstandtagen fra den politiske aktion? Jeg tror, man kan hævde det, selv om det ikke præciseres af ham selv. Det svarer iøvrigt, som en langsom reaktion, til den langsomme proces, som USSR og de kommunistiske partier gennemløber frem til 1968 - en urolig indre krise uden tydelige brud, en skiften ståsted, men altid uden utvetydige og afgørende momenter, kort sagt brezjnevismens triumf.

Det er en kendsgerning at Sartre ikke skrider til en global omvurdering som følge af forandringerne på den internationale scene og på den franske politiske scene, hvor gaullismen spiller ud og de fundamentale data i landets økonomiske udvikling ændres gennem en omplacering af de hovedpersoner i analysen, som Sartre havde opereret med gennem hele det forudgående tiår - De Gaulle skaber fred i Algier, De Gaulle gennemfører ekspansionen, De Gaulle bryder den atlantiske alliance, de ting, som Sartre i januar 1957 havde set som de store mål, kun en folkefront ville kunne realisere. *Les Temps Modernes* er stadig åbent for de politiske undersøgelser, særlig gennem André Gorz' medarbejderskab og for direkte indlæg af begrænset rækkevidde i denne eller hin sag. Men Sartre vender - hvis vi ikke tager fejl - ikke tilbage til de store spørgsmål om international og intern strategi, med den horisont, der var i 50'erne. Grunden er, at den tids analyse som adressat havde haft en part, et politisk subjekt, som efterhånden forekom ham mindre og mindre overbevisende. Det i så høj grad, at da der et år før maj-eksplosionen påny opstår et folkefronts-perspektiv, og der endelig skabes den venstre-enhed, som han før i tiden havde kæmpet så meget for, anbefaler Sartre ganske vist at stemme (på kommunisterne, i stedet for at stemme blankt), men for ham er spørgsmålet helt blottet for den interesse og det indhold, som det endnu i slutningen af 50'erne syntes at have. Sagen var den, at mange politiske kategorier i løbet af tiåret var blevet slidt op; bevægelsens latens havde knust meget mere end blot nogle kortsigtede hypoteser. Sartre tier, eller måske er hans virkelige politiske skrifter fra de år forordet til Nizan's *Aden Arabie*, og visse artikler eller interviews om de 'vrede' unge, hvori han aner et latent, men autentisk politisk subjekt, der er frigjort fra både systemets og venstrefløjens integrerede kategorier. Hvad resten angår ved han ikke længere hvem han skal henvende sig til, for Europa er atter kommet i parentes, og han kan kun tale for Vietnam, eller den tredje verden, de fattige og undertrykte store sag. Maj-eksplosionen

finder ham, som alle andre, uforberedt og udenfor.

I maj-begivenhederne kommer han naturligvis til at se beviset for det rigtige i den forudgående tavshed, den fortolkningsnøgle, der kan befri ham for hans uro, og som sætter ham i stand til at revidere, eller snarere fordømme, den tidligere historie. Men især giver den ham mulighed for påny at gå ind i aktiv politik. Der er imidlertid tale om et come-back med anderledes fortegn end tidligere. Det er mere, og samtidig mindre forpligtende end hans forhold til kommunistene havde været i 50'erne. Mere i den forstand, at han opdagede den daglige aktivisme, og også dens ydmyghed, den 'nye måde at lave politik på', den fuldstændige konsumering af hans dårlige samvittighed som 'separat' intellektuel. Mindre i den forstand, at denne nye aktivisme stiller store krav på det praktiske og moralske område, men den fritager stort set fra en indsats hvad angår den historisk-strategiske refleksion. Hans egen ungdom og beslutningen om at bryde med fortiden, synes at være grundlag for denne fritagelse. Det er den Sartre, vi kender fra 'La cause du peuple', fra 'Libération', fra samtalen med Pierre og Philippe Gavi, fra forordet til Manceaux' 'Les maos en France', og fra de skandaløse handlinger i protest mod magtapparatet.

Kun en Sartre? Ikke længere. Det forekommer os, at der løber to røde tråde, parallelt og ikke sammenføjelige, i de sidste fem års Sartre. På den ene side er der den 'nye' rejseledsager, som har foretaget sit militante valg og står sammen med den gruppe på venstrefløjen, som han lettest eller med de færreste vanskeligheder kan identificere sig med: maoisterne fra 'La cause du peuple' (ikke det marxistisk-leninistiske parti; men disse folk, der er 'maos' i og med de idemæssigt relaterer sig til den kinesiske revolution og til kulturrevolutionen, og som ikke er bundet af lydighedskrav). På den anden side er der den intellektuelle/politikeren, som på grund af lidenheden af den avantgarde han tilhører, og ud fra den bitre erkendelse af, at den kun finder begrænset genklang, ikke kan undgå pludselig at se sig selv placeret i en position, der ligner den, han selv engang havde bebrejdet det antistalinistiske venstre. Altså relativ uvirksomhed og fremmedhed over for den front, hvor massernes virkelige liv uroligt, og måske også sløvt, foregår, hvor den virkelige bevidstgørelse finder sted, kort sagt klassekampen i Frankrig som den er, og ikke som den burde være.

Derfor kan behovet for totalisering, for at dominere et projekt, helheden af den fakticitet, som altid har fascineret ham, og for at bøje det efter en plan, ikke længere efterprøves på det naturlige

område, *politikken*, men må overflyttes til planet med en mere langsigtet refleksion, til Flaubert, til den 'ikke militante' del af hans arbejde, den der ikke skal 'konsumeres' politisk i dag. Heraf kommer en så akut tvedeling, at der heller ikke længere er mulighed for en livsenhed. Og sorgen hos dette menneske, for hvem den fuldstændige overensstemmele mellem det han tænker og det han gør er udelukket, skjules ikke. Flere gange i løbet af sine samtaler med de maoistiske venner omsætter han den til en modsigelse, der er fremkaldt af alderen eller af det relative fysiske forfald: 'Hvordan kan jeg kalde pariserne ud til demonstration, når jeg ikke selv kan følge et demonstrationstog til ende til fods?' Men dette er efter vor mening en ubevidst forklædning af en mere dybtliggende dualitet: aldersforskellen som dannelsesforskel, umuligheden af en total identifikation, umuligheden for Sartre af at være en 'mao' og umuligheden af at give afkald på det eneste kim af sandhed, han skimter hos de unge maoister, der er brødre til de unge 'ikke mere end tyveårige', hvori han siden 1960¹⁵ havde set 'de eneste virkelige venstreorienterede'.

Sagen er, at 1968 og de unges nye aktivisme synes at give den enkleste forklaring på den kommunistiske bevægelses fallit, og også den, der bedst passer til et gammelt behov hos Sartre. Det er det gamle forsøg på uden forbehold at identificere politik og moral, strategi og gestus, globalt projekt og individuelt valg, påstand og vold. Fortidens fejltagelse har altså været at fortabe sig i bevægelsens 'historiske karakter' og i alle dens *détours*; revolutionen klarer sig først, når den er blevet ført tilbage til identiteten med livet. Det er en simpel operation, men den har en pris; afvisningen som noget negativt af hele historiens urene og levende strøm, som han engang havde hævdet var det eneste kriterium for det reelle i modsætning til den abstrakte renhed hos folk som Camus, Merleau-Ponty og Lefort. En anden og mere alvorlig pris er modsigelsen mellem hævdelser af en politik der skal være en total frigørelse af massernes kreativitet fra formidlingens og delegeringens forræderiske snarer, og umuligheden af at få masserne til at opleve dette, eller endda af at kommunikere dette til dem, altså noget, der burde være deres mest umiddelbare og genkendelige behov. Det var som om jo mere man forsøgte at gå til det direkte centrum for deres erfaring, jo mindre kunne man anerkendes af dem.

Er dette så en venden positionerne fra 50'erne på hovedet? Hvis man læser Sartres aktuelle erklæringer vedrørende de kommunist-

tiske partier, så bestemt ja. Faktualiteten, der dengang blev akcepteret af ham i så høj grad, at ingen sammenligning med et 'burde være' var tilladt, afvises nu i et 'burde have været's navn. I samtalen med Pierre og Philippe Gavi anklager han skånselsløst PCF for ikke at have villet lave revolution, når det dog var partiets pligt at gøre et forsøg, uanset styrkeforholdene, for det er sådan man opdrager masserne. Ikke nok med det, men hele Internationalen ses som et instrument, der kun har som formål at forhindre og kvæle revolutioner. Bevidsthedsniveauet, også det partielle, organisationsniveauet, de forskydninger i det historiske billede, som et halvt århundredes kommunistisk bevægelse har givet anledning til, udviskes; det er som om den bedømmelse af kommunisterne og Sovjetunionen, der modnedes i løbet af 60'erne, og den gennemlevede skuffelse, væltes over på hele deres historie, hvori der ikke længere kan skimtes nogen brud. Og altså uden anden retfærdiggørelse for sin egen stilling som rejseledsager end, at 'jeg troede dengang, at PCF repræsenterede proletariatet'. Det ville ikke være vanskeligt over for Sartre i dag at indvende: 'hvem repræsenterede det så? eller var det der måske slet ikke?', altså de argumenter, som han på det tidspunkt fremførte mod sine antistalinistiske venner. Den nuværende anklagetale lyder i virkeligheden som en bevidst simplificering, som et eksempel på ren 'antirevisionistisk' pædagogik - Sartre af 1973 kan håbe, at der hos en eller anden, hos en ny politisk og menneskelig årgang, kan opstå en identifikation mellem politik og moral, og at den ikke bliver udvandende, men han kan ikke have glemt, at identificeringen mellem historie og moral er umulig, om ikke latterlig.

Der er, forekommer det os, tale om en villet *reduktion* af politikken, som Sartre nu finder nødvendig. Den gøres mulig af to elementer, der har haft en dybtgående kontinuitet i hans tænkning, de samme, som vi udpegede som afgørende for hans valg i 50'erne. Det første er endnu en gang prioriteten af det faktuelle: når Sartre i dag kan mene at han er konsekvent, samtidig med at han kræver den enhed mellem midler og mål, som han i 1952 bebrejdede sine venner og betragtede som moralistisk mani, så er det fordi det efter 1968 er muligt at forestille sig et *andet* konkret politisk udtryk for proletariatet end de kommunistiske partier. I 1952 ville ethvert valg af et 'burde være' frem for virkeligheden, være endt i en farlig drejning mod højre, mens de kommunistiske partier i dag synes at være blottet for antagonistiske træk, og der på den anden side i bevægelsens spontane bølger opdukkes et 'burde være', som

koagulerer i de små grupperes erindring. Det er minoritært, men autentisk, og kan ikke alene give anledning til refleksion, men også til handling.

Men gælder det i så høj grad, at Sartre kan anse dette for *den aktuelle front i klassesammenstødet*? Det kan jo ikke undgå hans opmærksomhed, at klassen, hvis dette er fronten, bliver til et enormt isbjerg, neddykket i integrationens hav, som kun stikker op på isolerede punkter. Af denne grund er hans bedømmelse af de kræfter, der kæmper, efter 1968 og den frigørende bølge, paradoksalt nok mere knuget og pessimistisk end nogensinde tidligere, og de revolutionære forhåbninger har ryggen mod muren. Hvad der er sikkert, er, at Sartre ikke længere forsøger en undersøgelse af isbjergets neddykkede del - dvs. af den politisk urene del, der er halvt serialiseret, halvt integreret i systemet, halvt integreret i reformismen, men uden hvilken intet politisk perspektiv er muligt - gennem en refleksion, der har den totaliserende kraft, som var karakteristisk for hans skrifter fra 50'erne. En sådan undersøgelse skulle som adressat have ikke længere kommunisterne, men om vi så må sige, isbjergets frembrydende del. Heri afsløres en fortielse fra Sartres side. Måske mener han, at der ikke eksisterer avantgarder, der er i stand til at omsætte en sådan undersøgelse til aktion? Måske regner han en historisk fase for tabt? Måske mener han, at der i dag ikke står andet tilbage end at aflægge vidnesbyrd for revolutionen og *mod* de kommunistiske partier, eftersom dette nu er muligt uden at man kommer til at identificere sig med højrefløjen, men også uden noget håb om et gennembrud og et venstre-hegemoni?

Det andet element af kontinuitet er af teoretisk art. Sartres 'ultrabolsjevisme' i *Kommunisterne og freden* er faktisk det, som har sat ham i stand til at akceptere det kommunistiske parti og USSR, men det er også det, der tillader ham at forlade dem. Det var understregningen af den subjektivistiske voluntarisme, 'ledelses'-elementet, der i 50'erne satte ham i stand til at hænge Lefort op på faktualiteten - 'klassen eksisterer ikke uden for sit politiske udtryk'. Og kommunisterne af i dag kan han hænge op på at 'I er ikke klassens politiske udtryk, det er den eller den gruppe'. Rigtigheden af den politiske ledelse, af subjektet, er jo noget, som man blot kan efterprøve på den selv; og her dukker det op, som for os at se altid har været begrænsningen i Sartres tænkning, den rent subjektivistiske læsning af Marx, den rent *politiske* opfattelse af klassekampen. Paradoksalt nok ligger oprindelsen til Sartres nuværende

pessimisme og til hans reduktion af klassesammenstødet til et avantgarde-vidnesbyrd netop i det som han har bevaret af fælles med kommunisterne: leninismens voluntaristiske fascination, med dens uundgåelige bagside, som er opportunismen eller beklagelserne over de ledende gruppers forræderi.

Ligger hele Sartre af i dag her? Det tror vi ikke. Det er klart, at vi her finder det skær, som hans politiske kreativitet er strandet på; det der har tvunget ham til at opgive at beskæftige sig med det sidste halve århundredes klassebevægelse og igen forsøge at opdyrke et fuldstændigt nyopstået foster af politik, ex-novo. Sartre har ikke forsøgt at gå ad vejen med en refleksion over resultaterne af oktoberrevolutionen, for at komme helt tilbage til leninismen og således ved siden af de 'nødvendigheder', han så skarpsindigt gjorde rede for i *Stalins genfødsel*, også beskæftige sig med 'mulighederne' - altså en anderledes vækstmodel, en overvindelse af det på en gang subjektivistiske og evolutionistiske moment i den leninistiske fase (subjektivisme i politikken, evolutionisme i akcepten af den industrielle model). Han kunne også have beskæftiget sig med uddybningen af ødelæggelsens og lighedstankens dialektik hos Marx, kort sagt med de ikke rent ideologiske men også praktiske perspektiver, som maoismen har åbnet. Måske har den mistillid han har næret over for den kinesiske kulturrevolution blokeret ham. Sikkert er det, at når han på forhånd afskærer sig fra en sådan undersøgelse, og dermed fra en totalisering af ny type, en generobring og samtidig en ødelæggelse af den kommunistiske bevægelses erfaringer, en generobring af det aktuelle historiske stade i klassebevidstheden og sandsynligvis af en ny måde at se revolutionen på, så levnes der ham ikke anden udvej end den umiddelbare aktivisme, grundlæggende opfattet som en social basisproces, der skal rekonstrueres nedefra, som ikke har nogen historiske referencer udover hvad der er strengt nødvendigt - for verden er stor, men der er kun en. Kort sagt den filosofi, der ligger bag fremkomsten af et blad som 'Libération'.

Hvor meget Sartre identificerer sig med denne aktivisme, som han selv har valgt, er ikke let at sige. Der synes at være en fuldstændig identificering, hvad angår livsniveauet, det personlige engagement. Men det er ikke uden en akut bevidsthed om begrænsningen i de symbolske aktioner, hvori denne identificering stort set kommer til udtryk. I denne forstand er det uundgåeligt, at vidnesbyrdet også opleves som nederlag, som et utilfredsstillende surrogat for et reelt hegemoni over klassen. Men var ikke også

forholdet til kommunisterne et nederlag? Ved at gå let hen over al deres takticisme, vulgaritet, skematisme, deres mistillid og deres amoralskhed havde Sartre forsøgt at påtvinge dem de værdier, han under alle omstændigheder så dem som bærere af; men hans indlæg kom sandsynligvis for sent, og det stod for alene til at kunne få nogen virkelig styrke. Ingen har i tresserne kunnet dæmme op for krisen i den kommunistiske bevægelse, den krise, der opstod som en feber, som en opløsningsproces efterfulgt af gendannelse, hver gang mere bevidstløs. Denne proces hentede næring fra de 'socialistiske' landes styrke, og endvidere fra det umulige i at likvidere alt det komplekse, rige og tvetydige, som Internationalen havde sået. Ingen havde kunnet afværge denne krise, undtagen - de steder hvor den var der - en massebevægelse på et nyt niveau, der kunne indgå i en dybtgående modsigelse med den støbeform, som den selv var opstået af. At gå aktivt ind i denne krise, positivt at frigøre nogle af dens masselementer, er vanskeligt selv for en stor gruppe; så meget vanskeligere måtte det være for en intellektuel som Sartre. Man er ikke kommunist alene, skrev han engang.

Det er vanskeligt at bevæge sig inden for den kommunistiske horisont, og det er vanskeligt at bevæge sig uden for den. For udenfor, i forholdet til 'les maos' genopstår der en placering, hvor han på en eller anden måde er fremmed i forhold til gruppen, som han alligevel anerkender og respekterer som samtalepartner. Dette træder tydeligt frem i forholdet til 'La cause du peuple' og 'Libération', der opsøger Sartre, men som ikke kan betragte ham som en af deres egne. Og for ham må de forekomme - samtalen med Pierre og Philippe Gavi, som vi flere gange har henvist til, bevidner det på hver eneste side - et værdifuldt materiale, som dog ikke kan accepteres uden forbehold. Disse nye avantgarder må for ham at se være fristet i farlig grad af en gentagelse af gamle kommunistiske skemaer, som de er uvidende om og derfor uskyldigt gennemløber - såsom den paternalistiske holdning over for masserne, den tilbagevendende fristelse til frontisme hvad angår alliancerne, den historiske og analyse-mæssige overfladiskhed, det kraftige populistiske islæt, som ligefrem er præleninistisk, det selvmodsigende behov for hierarki. Men ligesom Sartre tilgav kommunisterne deres uretmæssige takticisme, tilgiver han disse folk deres ekstreme skematisme: hos kommunisterne anerkendte han en værdi, der bortset fra hvordan de tilfældigt kom til udtryk lå i den historiske proces, de satte i gang; hos de nuværende avantgarder anerkender han omridset af et nyt forhold mellem politik og moral, en ny

integritet i politikken, en afvisning af integration - altsammen ting, der for ham er det eneste anker, der kan fastholde revolutionens havareerede skib.

Det er bestemt ikke en revolution i dag. I dag mener Sartre først og fremmest, at vejen er lang, og at den pris, der skal betales, er meget høj. Prisen består også (som altid, iøvrigt) af tavshed, af analyser, der ikke føres helt igennem. Den seneste politiske tekst vi kender af Sartre, *Election piège à cons*, er et soleklart eksempel på en behandling, der med vilje kun er halvfærdig - den anden halvdel er i vidt omfang allerede skrevet tidligere. Det sker ud fra et operativt valg, den overvejende nødvendighed af ikke at narre masserne i 1972 med stemmesedlens fatamorgana. Ville han også have skrevet det, hvis han i 1972 havde ment, at der var håb om en valgsejr for folkefronten i Frankrig? Ville han i så tilfælde ikke have omvurderet betydningen af at deltage i politiske valg - og givet førsteprioritet til de politiske forskydninger, som en folkefront under alle omstændigheder kunne forudses at ville fremkalde, sådan at forstå, at de politiske avantgarder, ligesom i Chile, fik en helt anden mulighed for at forholde sig til den i dag neddykkede del af isbjerget, til klassen i sin helhed?

Det er svært at sige. I dag er Sartre kun *total* på et eneste niveau: hans arbejde som intellektuel. Og det er den sidste modsigelse - der ikke er skabt af ham, men ligger i den 'ensomme kommunist' skæbne - som han må undergå, for det sker netop i den fase af hans liv, hvor han helt har overvundet myten om den intellektuelle, som han først lykkeligt, senere skyldbevidst havde baseret sig på. Lykkeligt indtil krigen, derefter skyldbevidst - men han var altid sikker på en rolle, selv om denne rolle år for år mere og mere fik karakter af en pligt, en gældspost, der skulle indfris. At rollen kunne være fiktiv (og pligten dermed mindre tyngende) blev han pludselig erindret om af begivenhederne i 1968; og det forekom ham så mærkeligt, at han havde svært ved at forstå det. Han indrømmer det selv - ikke i 1968, men først et år efter under et ophold i Italien. Her har han endelig forstået hvad den intellektuelles historiske skyldbyrde, hans nedarvede mangel er: han er et produkt af arbejdsdelingen, af privilegesymboler, brændemærket af kapitalen.

Han forstod det, men akcepterede aldrig dybtgående 1968-teserne om kulturen. Han havde ret heri, eftersom den eneste historie vi oplever, netop er den historie, der er brændemærket af kapitalen; mærket sidder på alle, og ingen kan befri sig for det uden at gå til grunde i afasi, stilstand for tanker og handlinger ud over de

mest elementære og blinde. Men hermed styrer han ind i en modsigelse på et andet niveau: ikke alene en modsigelse mellem politisk aktion og intellektuelt arbejde, men mellem de objektive vilkår for den intellektuelle og den subjektive afvisning af disse. 'Jeg kan ikke være anderledes: jeg er en intellektuel, en bourgeois, en gammel mand'. Hvis hans unge venner, som denne sætning ofte henvendes til, forstår dens mening, at den er en klarsynet erklæring om hans tilstand, og slet ikke en tilståelse af skyld - for ingen er frelst og fri for den borgerlige støbeforms arvesynd - da vil det politiske arbejde, som Sartre er i færd med at udføre med dem, have sat sig sit vigtigste spor.

Der er nemlig - hvis vi provisorisk skal fremkomme med en konklusion på denne forskningsskitse - tale om en lektion i revolutionær politisk moralitet. Det eneste, det var tilladt at opleve og videregive for en intellektuel i den afsondrethed, der var vilkåret i de år, Sartre gennemlevede. Ethvert andet valg ville have været et tilbagefald til opportunisten - enten den opportuniste man finder hos dem, der med forskellige undskyldninger gradvist har løsgjort sig for et direkte forhold til arbejderklassen, så desperat det end kunne være, eller den opportuniste, der findes hos dem, der føler sig fritaget for at tænke og reflektere, fordi de har tilsluttet sig det kommunistiske parti. Sartre lærer os ikke at stille os tilfreds; hans kompromisløshed kommer til udtryk i det uafsvækkede behov for hele tiden at efterprøve hvad klassefronten er, hvor den befinder sig, og så placere sig der, fri og solidarisk på en gang. Den kommer til udtryk i at han afviser delegering og disciplin, men søger et ståsted, og forstår de behov og de pligter, der kommer heraf. Den kommer til udtryk i, at han afviser takticisme, men søger enhed. Kort sagt i at han opfatter den politiske handlen som en permanent sætten spørgsmålstegn ved sig selv, som evne til at begynde forfra og ved hvert skridt rekonstruere et engagement uden forbehold. Det er vanskeligt at adskille hans *impasses* og nederlag fra hele det revolutionære venstres i de sidste fyrré år; den vestlige revolutions forhåbninger og nederlag har i ham, som i få andre, ikke et vidne eller en historiker, men et enestående sammenløbspunkt; de er blevet til et liv, der stormfuldt har gennemløbet og genspejlet dem.

Oversat af *Lars Pihl Jensen* efter
Sarte e la pratica politica, Aut-Aut. 1972.

Noter:

1. Jvf. bl.a. den dygtige, men alligevel kritisable *Sartre e il marxismo* af P. Chiodi, der fornylig er genudgivet af Feltrinelli.
2. Jvf. *Réponse à Albert Camus*, i 'Les Temps Modernes', august 1952, genoptrykt i *Situations* IV, Paris, Gallimard, 1964, på dansk i *Kunstneren og hans samvittighed*, Gyldendal 1967. Citatet er øjensynlig efter hukommelsen, den tilsvarende passage er s. 59.
3. Raymond Aron, *Histoire et dialectique de la violence*, Paris, Gallimard, 1973.
4. I samtalen med 'les maos', der snart bliver udgivet hos Gallimard, og som Sartre elskværdigt har overladt os en optagelse af, siger han lige ud: 'jeg vil aldrig acceptere, at I, som organisation, kritiserer min Flaubert'. For 'jeg har i årevis arbejdet med det, med teknikker og metoder, som jeg har forsøgt at ændre. Jeg tror ikke, at alt dette kan sættes til diskussion på masseniveau. En dag vil der være en ny kultur, en kultur for alle, og alle vil samtidig være manuelle og intellektuelle arbejdere. Når den dag kommer, vil de læse min Flaubert og så vil de sige 'forældet' eller også 'der er noget interessant her'. Men dette kan ikke ske allerede i dag'. På trods af, at 'jeg betragter dette værk som socialistisk, i og med det, hvis det lykkes mig, skulle udvirke, at man tager et skridt fremad, i forståelsen af menneskene, under den socialistiske synsvinkel'.
5. Paris, Maspero, 1973. På dansk i *Marxisme og klassekamp*, Aurora 1976.
6. Jvf. den citerede samtale med vennerne fra 'Libération', hvor han erklærer: 'Det var i Italien, få dage før invasionen i Tjekkoslaviet, at studenterne i Bologna spurgte mig om betydningen af maj-begivenhederne, og jeg begyndte at tænke over det ... Men der skulle gå hele 1969. Vejen til en forståelse af maj 68 gik over en sætten spørgsmålstegn ved os, ved de intellektuelle'.
7. Jvf. den citerede *Réponse à Camus*, den tilsvarende passage på dansk s. 37.
8. Det er noget, der er fælles for alle de kommunistiske partier, fra de 'strengeste', som PCF har haft ry for at tilhøre, til de 'blødeste' som det italienske kommunistparti, der har haft flere gnidninger med broderpartiet herom; men det var - måske bortset fra de sidste år af Togliattis liv, hvor den gamle leder syntes at fornemme nødvendigheden af et anderledes forhold - sammenstød, der snarere afslørede nervøsiteten og en vis konkurrence mellem de to største partier i Europa, end en virkelig forskel i linie.
9. Jvf. herom også Sartres mening, fra *Critique* til de mere umiddelbart politiske aspekter i interviewet om *Partito e classe* i månedsbladet 'Il Manifesto', nr. 5, 1970. *Critique de la raison dialectique*: indledningen på dansk i *Eksistentialisme og marxisme*, Gyldendal 1969, uddrag fra bogen *Kritik af den dialektiske fornuft*, Vinten 1972. Interview'et på dansk i *il manifesto: klasse, råd, parti*, Røde hane 1973.
10. Jvf. F. Fé, *Sartre e il comunismo*, La Nuova Italia, Firenze 1970, som er nøjagtig hvad angår information om kendsgerningerne; hvad fortolkningen angår, teoretisk og politisk, er min mening en helt anden.
11. Jvf. *Sartre et l'ultrabolchévisme*, i *Les aventures de la dialectique*.
12. Dette er efter min mening den virkelige nøgle til forholdet mellem den europæiske venstrefløj og USSR. Jvf. et kort essay herom i 'Kursbuch' fra efteråret 1972, som nu er trykt i 'Nuovi argomenti', på dansk i *Socialistisk Politik* 2 og 3, 1975-6.
13. Jvf. *Le fantôme de Staline*, i 'Les Temps Modernes', november 1956-januar 1957.
14. Jvf. de sider, der handler om uundgåeligheden af afstaliniseringen (pp. 258 ff.) i genoptrykket i *Situations*, VII, 1965.

15. Jvf. *Sartre and violence*, i 'New Statesman' fra 25. juni 1960, angående de unge 'insoumis', der afviste krigen i Algeriet.